

La Guerra de Successió a la vila i al castell de Cardona: la recerca cartogràfica

Meritxell Gisbert i Traveria

Cardona ha estat assetjada al llarg de la història per diversos conflictes bèl·lics degut a la seva posició estratègica a la Catalunya central. Per aquest motiu, s'ha convertit en un punt clau per al desenvolupament i control militar d'aquests conflictes. El major testimoni d'aquests fets és el seu imponent castell situat damunt d'un turó de 550 metres d'altitud. L'antic rol militar d'aquesta fortalesa, les salines, i el fet que Cardona és un dels principals assentaments humans de la comarca ha induït a què aquesta petita vila contingui una rica i variada cartografia històrica. Una part d'aquest llegat cartogràfic comprèn l'època de la Guerra de Successió i és possible consultar-ho en dues obres empeses per l'anterior legislatura de l'Ajuntament de Cardona. Una d'elles va ser publicada l'any 2007¹, mentre que l'altra l'any 2010². A continuació s'explicaran els tipus de plànols que conté cada obra i les seves característiques (llegenda, escala, colors emprats, arxiu on es troba, etc.). Abans però, s'ha de destacar que els títols de cada plànol i la data de quan es van traçar s'han escrit en funció de les normes cartogràfiques, és a dir: en cursiva, negreta i transcrit idènticament si apareix al plànol o entre claudàtors i en negreta si l'arxiu on es troba li ha atorgat un títol al no tenir-ne.

A la primera obra, *La Guerra de Successió. El Setge de Cardona 1711*, es presenten aquells plànols dels atacs al castell durant el Setge del 1711, o de l'estructura de la fortalesa i del seu entorn (plànols generals) en l'època en qüestió. Agrupats sota aquests dos temes, se'n presenten alguns:

Plànols generals

En aquest plànol (v. figura 1) és possible entendre la posició estratègica del Castell de Cardona, gràcies a la tècnica emprada per a la representació del relleu i per l'escala utilitzada la qual fa que sigui possible veure'n els elements que l'envolten (riu, poble, altres turons, etc.). A més, també és possible apreciar l'estructura que tenia el castell el novembre del 1711, facilitant la comparació amb plànols d'altres èpoques. Cal destacar que, a més, disposa d'una llegenda per permetre al lector situar-se en cada punt del plànol, i d'una escala per tal de poder donar una idea de les dimensions dels elements.

Figura 1: *Plan de la ville et château de Cardonne. 1711*
Arxiu: Service Historique de la Défense (Vincennes-París)

Plànols dels atacs

Aquest plànol (v.figura 2), traçat per Jean-Baptiste Joblot, té l'objectiu de mostrar com van ser els atacs al Castell de Cardona per part de l'exèrcit dels aliats el 5 de desembre del 1711. Aquesta deducció ha estat possible per dos fets: la identificació de les trinxeres (color groc) situades en diferents punts del nucli de població (color rosat), i les línies de tir des d'aquestes bateries cap a diverses parts del castell. Pel que fa als aspectes cartogrà-

Figura 2: *Plan d'une partie de la Ville et du Château de Cardonne avec ses attaques. 1711*

Arxiu: Service Historique de la Défense (Vincennes-París)

fics, com és el cas de l'escala i la llegenda, no hi són presents en aquest plànol, fet que provoca que no es puguin conèixer les dimensions dels elements ni què representen exactament. Tanmateix, es pot prescindir de la llegenda, ja que la forma dels objectes aporta al lector el que estan representant.

Figura 3: *Vue et Aspect de la Ville et Château de Cardonne en Catalogne avec partie de les environs. 1711*

Arxiu: Service Historique de la Défense (Vincennes-París)

Aquest nou plànol (v.figura 3) té el mateix objectiu i autor que l'anterior. En aquest cas, però, no se sap amb exactitud el dia dels atacs, però sí que es coneix que està comprès entre el 17 de novembre i l'1 de desembre del 1711. A diferència de la resta de plànols presentats, aquest és una vista (tres dimensions) que permet al lector entendre d'una manera molt més precisa, i a simple vista, com és el relleu, on es troba el Castell de Cardona

i la seva zona immediata. A més, aquest tipus de representació també permet adonar-se'n de la estratègia utilitzada per l'enemic al veure on estan situades les diferents trinxeres (a la plana o als turons) i el que ataquen (línies de tir). En aquest plànol tampoc hi ha visible una llegenda i una escala, però les referències escrites i el tipus de representació fan que la llegenda sigui innecessària altre cop.

Aquest plànol es pot entendre com una continuació de la figura número 2, i és que Jean-Baptiste Joblot, pretén mostrar els tirs dels aliats cap al castell i les línies d'avançament cap al turó que es volien dur a terme un dia del mes de desembre (color negre). Perquè servís de precedent i per preparar millor estratègicament aquests nous atacs, al plànol també s'hi van representar els que s'havien dut a terme de la nit del 16 al 17 i de la del 17 al 18 (color rosat). D'aquesta manera, s'anirien afectant diferents parts del Castell de Cardona. En aquest cas, el plànol consta de tots els elements cartogràfics, una escala gràfica i una llegenda que explica aquells elements més interessants a remarcar per entendre el plànol.

Figura 4: *Project pour la continuation de l'attaque du château de Cardonne. 1711*

Arxiu: Service Historique de la Défense (Vincennes-París)

Tots aquests plànols i els altres que es presenten en aquest el llibre, *La Guerra de Successió. El Setge de Cardona 1711*, han estat cercats en diferents arxius espanyols i europeus com són: Biblioteca Nacional (Madrid), Centro Geográfico del Ejército (Madrid), Instituto de Historia Militar (Madrid), Institut Cartogràfic de Catalunya (Barcelona), Österreichisches Staatsarchiv (Viena), Service Historique de la Défense (Vincennes-París), Bibliothèque Nationale (París) i British Library (Londres).

Pel que fa a la segona obra, *Cartografia de Cardona. De la Guerra de Successió a la Guerra del Francès: 1717-1858*, es presenten els plànols referents a uns anys després de la Guerra de Successió. L'objectiu d'aquests, però, és mostrar com s'havien de dur a terme d'una banda, les reconstruccions dels elements malmesos durant el setge (baluards, muralles, etc.), i per l'altra la construcció de nous elements per cobrir les necessitats sorgides (am-

placions de l'hospital, magatzems, etc.). Alguns dels plànols en qüestió són els referents a:

La construcció del magatzem de pólvora

Tot l'armament durant i abans de la Guerra de Successió es té constància, amb l'inventari d'armament del 1712, que es guardava a la Torre del Castell i a la Col·legiata de Sant Vicenç de Cardona. Per això, després del Setge es va veure la necessitat de guardar-lo tot en un mateix punt adaptat per aquesta funció. Així, entre el 1717 i el 1718 es troben alguns plànols (v.figura 5, 6 i 7) en els quals es tracen diversos tipus de plans i perfils per al magatzem de pólvora projectat. Aquest últim aspecte és possible conèixe'l, perquè sempre i quan s'utilitza el color groc en aquesta època (s.XVIII), és per indicar que els elements en qüestió eren una proposta. En canvi, si apareixen de color rosat és que ja existien. Així queda clar que en aquests tres plànols, el magatzem es proposa al costat d'un element que ja existeix, la Col·legiata de Sant Vicenç

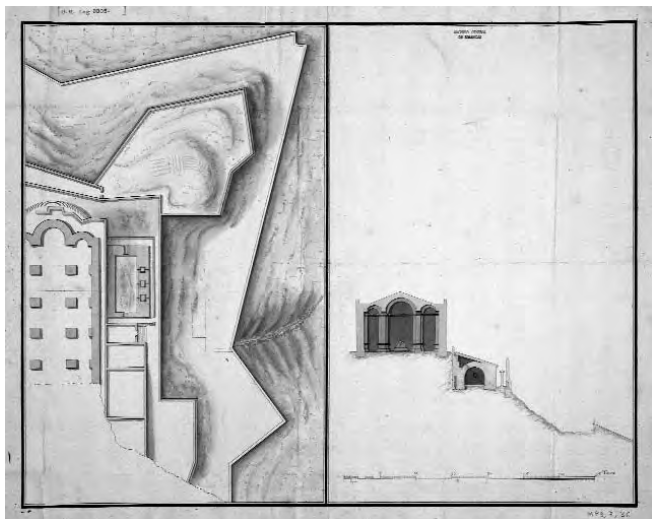

Figura 5: [Proyecto de un almacén de pólvora]. [1718]
Arxiu: Archivo General de Simancas (Simancas-Valladolid)

Figura 6: [Proyecto de un almacén de pólvora]. [1718]
Arxiu: Archivo General de Simancas (Simancas-Valladolid)

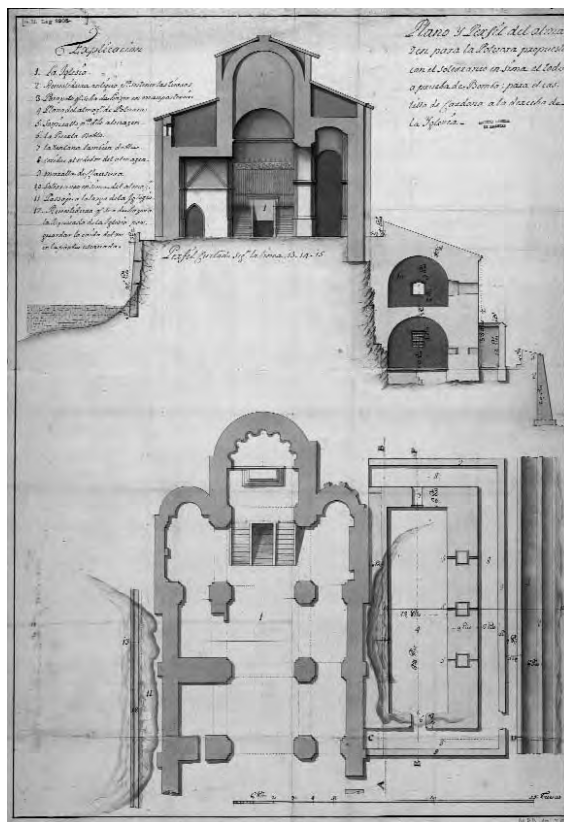

Figura 7: *Plano y perfil del almacén para la pólvora propuesto con el soterraneo encima, el todo a prueba de bomba, para el castillo de Cardona a la derecha de la iglesia . [1718]*
Arxiu: Archivo General de Simancas (Simancas-Valladolid)

Figura 8: *Plan, Profil et Elevation du magasin à Poudre du Château de Cardone dans l'état ou il se trouve à present. 1722*
Arxiu: Archivo General de Simancas (Simancas-Valladolid)

de Cardona. Gràcies a aquesta característica s'ha pogut deduir que el 1722 el magatzem en qüestió ja existia degut a què apareix de color rosat en un plànol (v.figura 8), on a més, ja es mostra l'estructura externa a través de la traça de l'elevació. Pel que fa als aspectes cartogràfics, com és el cas de l'escala i la llegenda, només hi són tots dos presents al plànol número 7, en canvi en tots els altres, només n'apareix un, l'escala gràfica. Tanmateix, es pot prescindir de la llegenda, ja que ja es coneix que és cadascun dels elements pel color utilitzat.

L'estat del Castell de Cardona

Pocs anys després de la Guerra de Successió, aproximadament el 1721, s'han trobat un conjunt de plànols que mostren el perfil o la planta del Castell de Cardona. D'aquesta manera, ha estat possible conèixer quin era l'estat de la fortalesa després del setge i comparar-ne l'estructura. Per això, gràcies al plànol número 9 és possible apreciar a primer cop d'ull el mal estat de les muralles i baluards, o amb el número 10 veure'n quina era l'estructura interna i comparar-la amb plànols d'altres èpoques. Pel que fa als aspectes cartogràfics, com és el cas de l'escala i la llegenda, només hi són tots dos presents al plànol número 9, en canvi al 10 no n'apareix cap, però tot i així, es pot prescindir de la llegenda, ja que es poden reconèixer per la forma els diferents elements traçats.

Figura 9: *Plan du donjon du Chateau de Cardone.* [1721]
Arxiu: Centro Geográfico del Ejercito. Archivo Cartográfico y de Estudios Geográficos (Madrid)

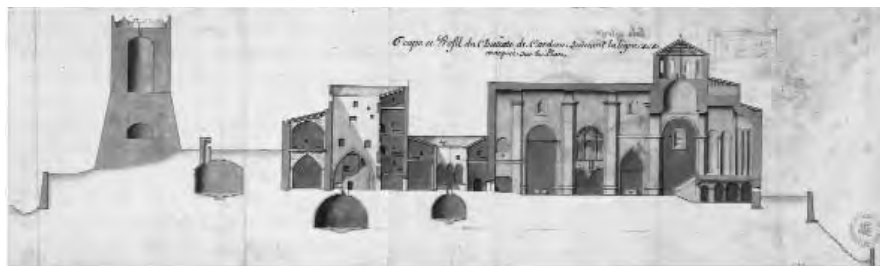

Figura 10: *Coupe et profil du Chateau de Cardone suivant la ligne zz, marque sur le plan.* [1721]
Arxiu: Centro Geográfico del Ejercito. Archivo Cartográfico y de Estudios Geográficos (Madrid)

Les reformes de baluards i muralles

Els elements que van quedar més afectats durant la Guerra de Successió van ser, com s'ha pogut veure en l'apartat anterior, les muralles i els baluards que protegien el castell. És per això que en els anys posteriors al Setge es troba una àmplia cartografia referent a les reformes d'aquests elements. En tots els plànols d'aquestes caracte-

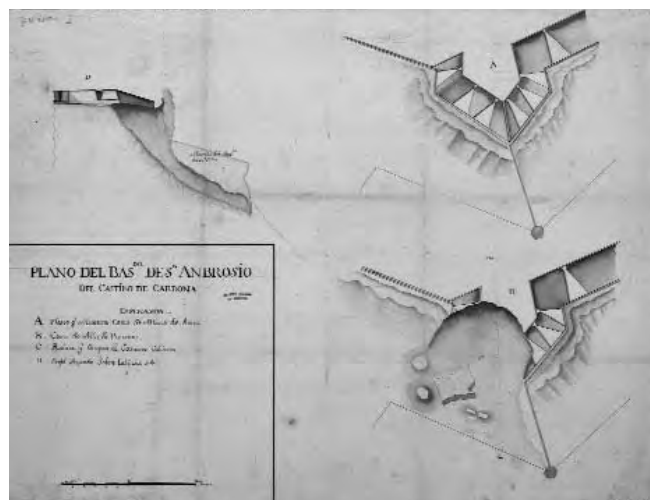

Figura 11: *Plano del bastión de San Ambrosio del castillo de Cardona.* [1721]
Arxiu: Archivo General de Simancas (Simancas-Valladolid)

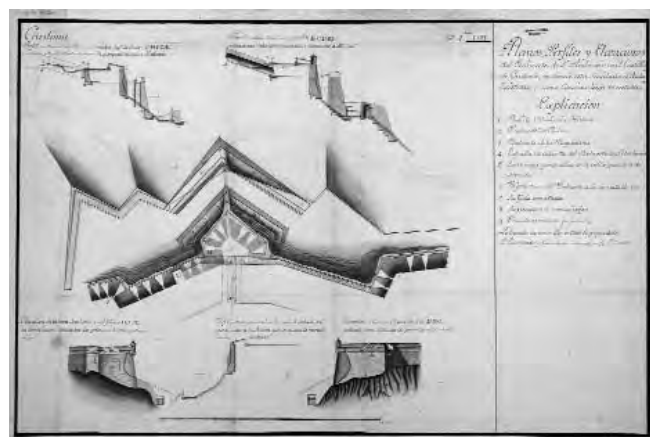

Figura 12: *Planos, perfiles y elevaciones del baluarte de San Ambrosio en el castillo de Cardona, en donde está señalado el baluarte existente, y como conviene hacer su restablecimiento.* 1721
Arxiu: Archivo General de Simancas (Simancas-Valladolid)

rístiques s'utilitza el color groc per pintar allò que no existeix i que per tant està projectat en el moment que es traça el plànol. A continuació es presenten uns quants plànols (v.figura 11 i 12) referents a les reformes de baluards i muralles (1721-1733). En aquests casos, els plànols consten de tots els elements cartogràfics, una escala gràfica i una llegenda que expli-

Figura 13: **Plano del Castillo de Cardona. 1733**
Arxiu: Centro Geográfico del Ejército. Archivo Cartográfico y de Estudios Geográficos

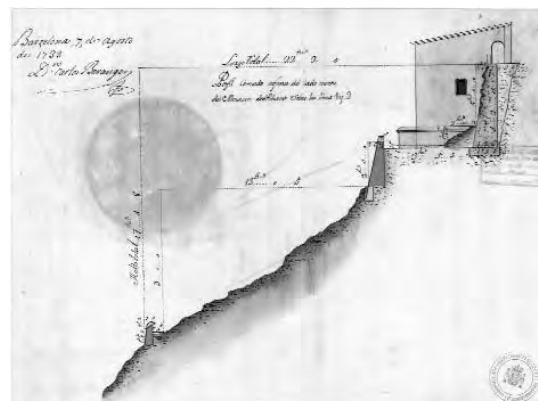

Figura 14: **Perfil cortado enfrente del lado menor del Almacen de Pólvara Sobre la línea 1 y 2. 1733**
Arxiu: Centro Geográfico del Ejército. Archivo Cartográfico y de Estudios Geográficos

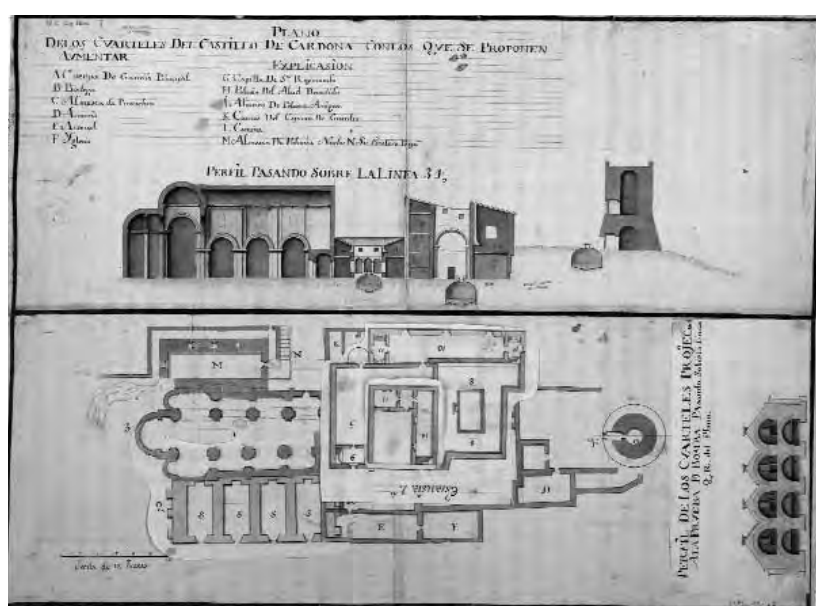

Figura 15: **Plano de los curteles del castillo de Cardona con los que se proponen aumentar. [1718]**
Arxiu: Archivo General de Simancas (Simancas-Valladolid)

ca aquells elements més interessants a remarcar per entendre el plànol.

Molts dels plànols d'aquesta temàtica, sobretot els de l'any 1733, són perfils que s'han realitzat en funció de la línia marcada a l'element a reconstruir en un plànol general del Castell de Cardona (v.figura 13). El resultat es traçava en un altre plànol a una escala molt més detallada (v.plànol 14). Pel que fa als elements cartogràfics, al primer dels plànols sempre, tant l'escala com la llegenda, hi són presents, en canvi als creats a partir de les línies de perfil, no n'apareix cap.

Ampliacions

Per acabar de mostrar la cartografia que es traça com a conseqüència de la Guerra de Successió, només queda afegir aquella que faria referència a la construcció de nous

edificis a la zona del domini del castell. Abans de mostrar els plànols en qüestió, és interessant saber que, el magatzem de pólvora també s'inclouria en aquests apartats d'ampliacions del castell, però com que hi ha una extensa cartografia sobre el tema s'ha decidit posar en un altre punt.

Els plànols englobats en aquest apartat són els referents a l'ampliació de les casernes (1718) i de l'hospital (1721 i 1738). En el primer cas (v.imatge 15), es pot apreciar com la nova contrucció està pintada de color groc tal i com passava amb altres plànols presentats anteriorment. A més, per tal de conèixer més exactament l'estructura interna i externa d'aquest nou element es va pintar la planta i el perfil. En aquest cas, el plànol consta de tots els elements cartogràfics, una escala gràfica i una llegenda que explica aquells elements més interessants a remarcar per entendre el plànol.

Els altres plànols d'ampliacions fan referència a l'hos-

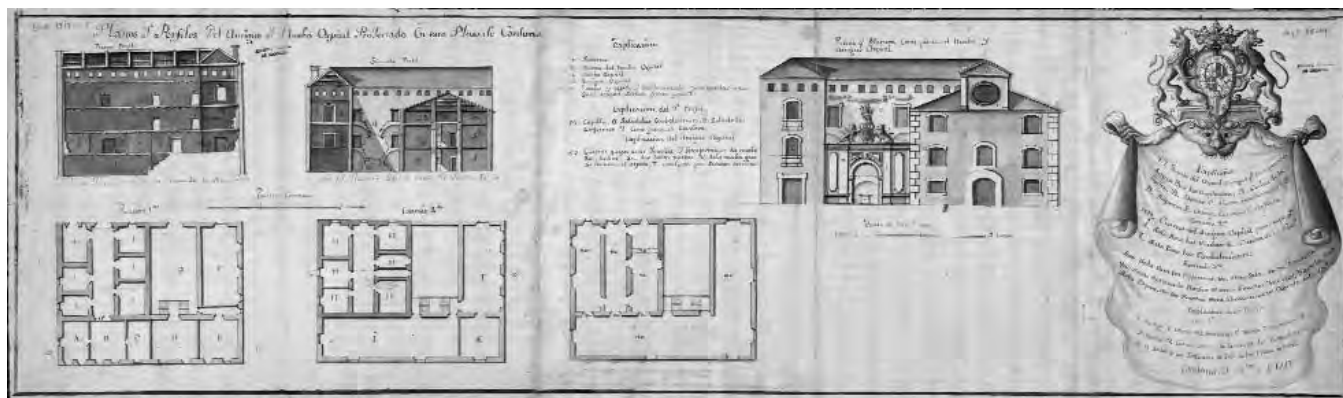

Figura 16: **Planos y perfiles del antiguo y nuevo ospital proyectado en esta plasa de Cardona. 1721**
Arxiu: Archivo General de Simancas (Simancas-Valladolid)

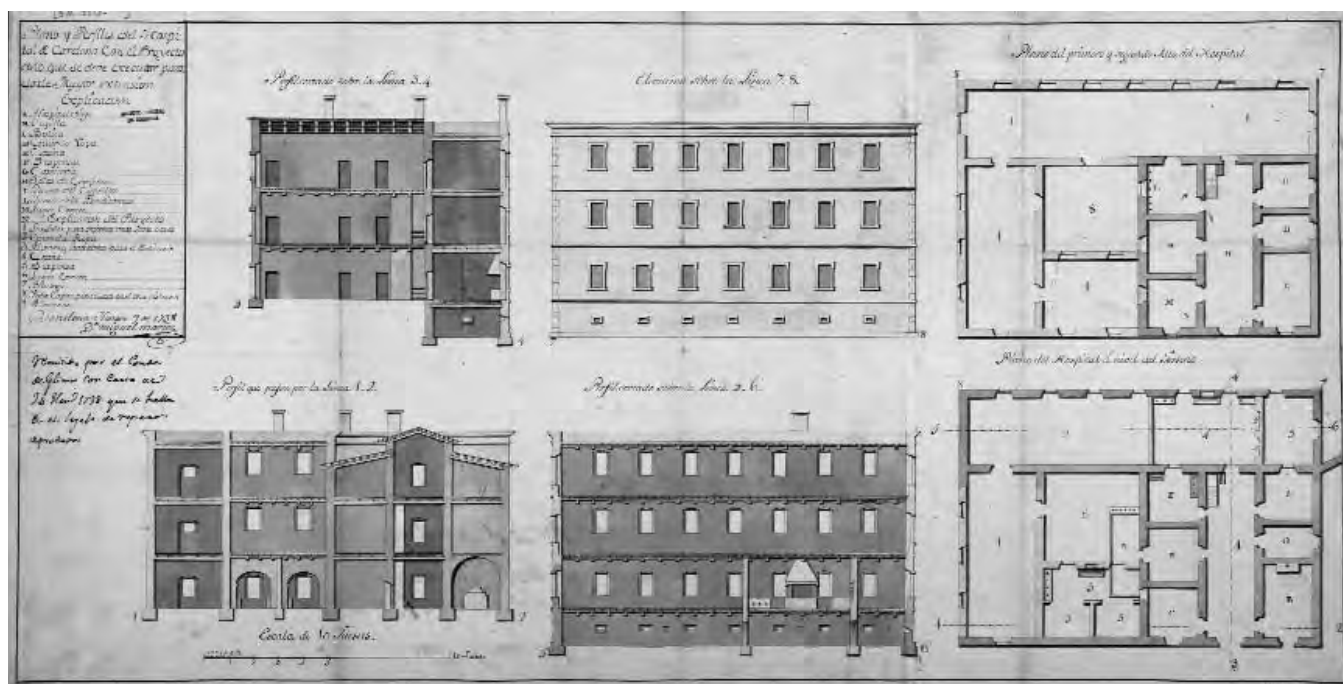

Figura 17: **Planos y perfiles del Hospital de Cardona Con el Proyecto de lo que se debe executar para darle Mayor extensión. 1738**
Arxiu: Archivo General de Simancas (Simancas-Valladolid)

pital que hi havia a la plaça de Cardona. Després de la Guerra de Successió, aquesta infraestructura es devia veure col·lapsada per l'augment, suposat, de malalties i ferits. Per tant, pocs anys després d'aquest Setge i per evitar noves saturacions en aquest servei, es va procedir a presentar un projecte d'ampliació de l'hospital el 1721 (v.figura 16) i un altre pocs anys després, el 1738 (v.figura 17). Novament en aquests plànols es torna a utilitzar el color groc per representar allò a ampliar i que encara no existia en el moment de traçar el plànol, i a traçar la planta i el perfil per conèixer més concretament l'estructura interna i externa del que ja existia i del que es volia ampliar. Cal destacar que, a més, també es traça l'elevació d'una cara de l'edifici. En aquest cas, el plànol consta de tots els elements cartogràfics, una escala grà-

fica i una llegenda que explica aquells elements més interessants a remarcar per entendre el plànol.

NOTES

1. BONET, Antonio; MONTANER, M. Carme; D'OREGEIX, Émilie (2007). *La Guerra de Successió. El setge de Cardona de 1711*. Cardona: Ajuntament de Cardona.
2. GISBERT, Meritxell (2010). *Cartografia de Cardona. De la Guerra de Successió a la Guerra del Francès: 1717-1858*. Cardona: Ajuntament de Cardona.

Meritxell Gisbert Traveria
Llicenciada en Geografia